

ZDENKO ZLATAR

VLASTELA

DUBROVAČKA

PRVI SVEZAK

ROD * VLAST * KAPITAL

ZDENKO ZLATAR
VLAŠTELA DUBROVAČKA

Zdenko Zlatar
VLASTEĻA DUBROVAČKA
Od Őiška do Vladislava Menčetića
Copyright © Zdenko Zlatar, 2022.

BIBLIOTEKA HRVATSKA POVJESNICA
Monografije i studije; III/99

NAKLADNIK
Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Opatička 10

ZA NAKLADNIKA
dr. sc. Gordan Ravančić

RECENZENT
dr. sc. Gordan Ravančić

LEKTURA
Gordana Malnar

FOTOGRAFIJA NA OMOTU
Mišo Őevelj

GRAFIČKA PRIPREMA I TISAK
Durieux d.o.o., Zagreb

NAKLADA
300 primjeraka

ISBN 978-953-8335-29-7 (cjelina)
ISBN 978-953-8335-30-3 (svezak 1)

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjiŐnice u Zagrebu pod brojem 001161156.

ZDENKO ZLATAR

**VLASTELA
DUBROVAČKA**

**OD ŠIŠKA DO VLADIŠLAVA
MERČETIĆA**

KVANTITATIVNA STUDIJA

PRVI SVEZAK

ROD * VLAST * KAPITAL

HRVATSKI
institut za
POVIJEST

Zagreb, 2022.

ZAHVALA

Zahvaljujem dr. znanosti Gordanu Ravančiću, ravnatelju Hrvatskog instituta za povijest, koji je znatno pripomogao uređivanju ove knjige.

ACKNOWLEDGMENT

I would like to express my gratitude to the University of Sydney, in particular the former Department of History, for their continued support.

Zač ljudi bogati sve sada vladaju.

MARIN KABOGA, „Pjesni o dinaru”

Ja sam taj što vlada,

Sudac i gospodar, Pravda svega grada.

MARIN KABOGA, „Protiv vlastele Dubrovnika”

Ovo je Njarnjas-grad, Njarnjasi su ga

zidali, Njarnjasi ga gospoduju, Njarnjasi

mu su i zakone dali. U ovom se gradu

ide u kapah, u plaštijeh,

u ovomu je gradu svaka liberta.

MARIN DRŽIĆ, prolog *Skupu*

SADRŽAJ

VLASTELA DUBROVAČKA

SVEZAK PRVI

TABLICA EKVIVALENTNIH NAZIVA RODOVA DUBROVAČKE VLASTELE	11
PROSLOV	13

PROLEGOMENA

UVOD	25
----------------	----

PRVI DIO

ROD

1. VLASTELA KAO VLADAJUĆA GRUPA	33
2. VLASTEOSKI RODOVI I KLANOVI U VELIKOM VIJEĆU	51
3. SENATSKA ELITA	71

DRUGI DIO

VLAST

4. VLASTELA ŠIŠKA MENČETIĆA	93
5. VLASTELA U DOBA MARINA DRŽIĆA	101
6. VLASTELA DINKA RANJINE (1568. – 1607.)	125
7. VELIKA ZAVJERA: PODIJELJENI RODOVI I KLANOVI	131

8. USTROJ VLASTELE ZA VRIJEME VELIKE ZAVJERE (1609. – 1612.)	159
9. VLASTELA DŽIVA GUNDULIĆA	187
10. VLASTELA VLADISLAVA MENČETIĆA	215

TREĆI DIO
KAPITAL

11. VLASTELA I KAPITAL (1520. – 1620.)	229
12. USPOREDBA VLAST – KAPITAL	247
13. ZAVRŠNA SINTEZA: KONTROLA SENATA — SENATSKA ELITA	269
ZAKLJUČAK	297
BIBLIOGRAFIJA	303
SUMMARY	313
INDEKS ČLANOVA SENATA 1457.-1666..	323
Popis grafikona	341
Popis tablica	347

TABLICA EKVIVALENTNIH NAZIVA RODOVA
DUBROVAČKE VLASTELE

LATINSKI/TALIJANSKI

BOBALI
BASILIO
BONA
BONDA
CABOGA
CERVA, CRIEVA
GEORGI
GHETALDI
GOZZE
GONDOLA
GRADI
LUCCARI
MENZE
PALMOTTA
POZZA
RAGNINA
RESTI
SARACA
SORGO
TUDISI
ZAMAGNO

HRVATSKI

BOBALJEVIĆ
BAZELJI
BUNIĆ
BUNDIĆ
KABOGA, KABUŽIĆ
CRIJEVIĆ
ĐURĐEVIĆ, ĐORĐIĆ
GETALDIĆ
GUČETIĆ
GUNDULIĆ
GRADIĆ
LUKAREVIĆ
MENČETIĆ
PALMOTIĆ
PUCIĆ
RANJINA
RASTIĆ
SARAKA
SORKOČEVIĆ
TUDIZIĆ
ĐAMANJIĆ

PROSLOV

OVA KVANTITATIVNA STUDIJA prva je takve vrste u Hrvatskoj, a vjerojatno i na svijetu: ona daje potpunu trostruku korelaciju roda, vlasti i kapitala dubrovačke vlastele od rođenja Šiška Menčetića do smrti Vladislava Menčetića, tj. od 1457. do 1666. – do vremena Velikoga potresa 1667. godine. Šiško i Vladislav Menčetić su ne samo dubrovački pjesnici već i istaknuti članovi vlastele koja je suvereno vladala Gradom pod Srđem tijekom toga razdoblja. U osvit Šiškova rođenja Dubrovnik se prvi put službeno spominje kao republika u spisima iz 1441., iako se neslužbeno tako zove već sredinom XIV. stoljeća.¹ To razdoblje renesanse i baroka uključuje ne samo zlatno doba Dubrovnika od 1520. do 1620., kad je dostigao vrhunac moći i bogatstva (a i književnosti i umjetnosti), nego i veliku krizu od 1620. do 1666. godine. Nakon toga dolazi Veliki potres 1667. – prva smrt Dubrovnika, kako ga je nazvao Lujo Vojnović – i novo razdoblje, koje traje neprekinuto do francuske okupacije i ukinuća Republike 1808. godine.

Kvantitativna studija obuhvaća tri razine: vlastelu kao čitavu vladajuću grupu, rod kao osnovni čimbenik demografskoga i genealoškoga razvoja vlastele te pojedine članove vodeće institucije vlasti – Senata ili Vijeća umoljenih. Osim toga u posljednjem poglavlju dana je komparativna korelacijska analiza triju vidova ulaganja kapitala senatske vrhuške: u kreditnu trgovinu na Balkanu, u osiguranje brodske tereta i u bankarske pologe.

Marin Kaboga bio je jedan od vodećih vlastelina u drugoj polovini XVI. stoljeća i kao takav slovio je za najvećega kritičara vlastitoga staleža – vlastele. On je odlično uočio bitan odnos između roda, tj. pojedinih vodećih rodova unutar vlastele – vlasti koju su predstavnici rodova obnašali – i kapitala koji su rodovi i pojedinci unutar njih posjedovali, i točno zaključio da je tijekom zlat-

---

1 O tome vidi: Zdenka Janeković Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999), 88-89: „Naziv *res publica* prvi put se spominje u odredbi o načinu glasanja u vijeću iz 1388. godine, kada se pod tim podrazumijeva način vladanja, republikanizam. Dvadesetih godina 15. stoljeća javlja se naziv *republika*, *Respublica et civitas Ragusii* kao jasna odrednica državnosti. Tridesetih godina taj naziv postaje sve češći i u korespondenciji sa stranim gradovima, državama i vladarima. Od sredine stoljeća strani su vladari i sami počeli naslovljavati Dubrovnik republikom.” Vidi: Ilija Mitić, „Kada se Dubrovnik počeo nazivati Republikom”, *Pomorski zbornik* 25 (1987), 488-492.

noga doba Dubrovnika u Gradu vladao *dinar*, konkretno dukat, a to potvrđuju i komedije Marina Držića (o. 1508. – 1567.). U Satirovu prologu *Skupu* kaže se da „Njarnjasi... večeras festižaju”. Obraćajući se publici, Satir primjećuje: „Oh, vi se nasmiijeste kad uspomenu Njarnjase. Istinom, njeka je fantastika riječ Njarnjas... Ma ime od Njarnjasa ima u sebi moć: njar hoće rijet sto, pristolje, gospodstvo, nasi – nase.” To se ne odnosi samo na glumce, kako se to obično tumači, nego i na neke druge ljude. Jer pri kraju prologa Satir kaže: „I tko hoće znat koji je ovo grad koji se ovdje vidi, ovo je Njarnjas-grad, Njarnjasi ga su zidali, Njarnjasi ga gospoduju, Njarnjasi mu su i zakone dali. U ovome se gradu ide u kapah, u plaštijeh; u ovomu je gradu svaka liberta.”² Svakome tko imalo poznaje povijest Dubrovnika za vrijeme Republike (1358. – 1808.) potpuno je jasno da se ova aluzija na Njarnjase odnosi na vlastelu, jer su samo vlastela gospodovala u Gradu, i samo su oni smjeli nositi plašteve kao znak da pripadaju plemićkom, to jest vlasteoskom staležu. Dakle, po Držiću u Dubrovniku vladaju Njarnjasi. Ti su Njarnjasi ne samo vladali, oni su temeljili svoju moć na genetskoj bazi, kao pripadnici zatvorenoga kruga koji je od 1462., nekoliko godina nakon rođenja Šiška Menčetića, bio stvarno podoban kasti jer poslije toga vlastela su se samo međusobno ženila (osim iznimno s nekim pripadnicama vlasteoskih rodova iz mletačke Dalmacije). Ali ti su Njarnjasi jednako tako obožavali novac, dakle dinar ili dukat (sve se obračunavalo u mletačkim obračunskim dukatima), i po tome su, po Andréu Vaillant, i dobili taj nadimak. Vaillant riječ *njarnjas* dovodi u vezu s *njar*, skraćenim izgovorom riječi dinar (*dinjar*), kako ga je izgovarala vlastela u svojoj pohlepi, te bi „njar nase” značilo „nama novac”.³ Iz obje velike Držićeve komedije, *Dunda Maroja* i *Skupa*, izvire ta neutoljiva žudnja za dinarom. I jedna i druga komedija zapravo su Držićevo tumačenje svakodnevice u Gradu u vrijeme renesanse, kad je novčana privreda doslovce postala bog. Takav stav Držić dijeli sa svojim suvremenikom Marinom Kabogom. Potonji u *Pjesni o dinaru* ovako kaže:

Čuj me svak što ću ti rit, od mlada do stara,
 Kako su ovi svit dinar sad pohara.
 Paklena hudoba učini da dinar
 Sadanje jes doba na svitu gospodar;
 Pri njemu da se Bog i duša ostavi,
 I Pravda i razlog pod noge postavi;
 Da razum i mudros u scijeni ni sada,
 Negoli da lud gospodi i vlada...

2 Marin Držić, *Djela*, ur. Milan Ratković, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 6 (Zagreb: Matiča hrvatska; Zora, 1964), 139-140.

3 André Vaillant, „Marin Držić et le Dit de l'Inde opulente”, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* 30 (1964), sv. 3-4, 269-270.

... Zač ljudi bogati sve sada vladaju,
koji ume sve znati jer dinar imaju.⁴

U svojoj tiradnoj kritici dubrovačke vlastele *Contro la nobiltà di Ragusa* Marin Kaboga cilja na vlasteosku vrhušku koja je unutar takozvanoga proširenog Senata vladala Gradom:

Hvastaš se Senatom, a obrve scene
Skupljaš ko veliki pravnik iz Atene.
Gledaj svoga oca, njegove si peče,
Reći ću ti kakva krv ti žilam teče...
Senator je i on bio poput tebe
I svakog trenutka kro je za sebe.
... Stid te budi reći: ja sam taj što vlada,
sudac i gospodar, Pravda svega grada...⁵

Da su dubrovačka vlastela potomci trgovaca koji su se obogatili, a onda ogradili od puka u XIV. stoljeću, bilo je poznato već Filipu de Diversisu sredinom XV. stoljeća, tj. kad se rodio Šiško Menčetić. U svojem *Opisu slavnoga grada Dubrovnika* on izričito kaže: „Ovi trgovci koji uživaju naslov plemića, obnašaju svakovrsnu vlast u gradu.”⁶ Filip de Diversis dobro je poznao Dubrovnik sredinom XV. stoljeća iako je u njemu boravio samo sedam godina kao učitelj. Odmah je uočio da su vlastela držala svu vlast u Gradu i Dubrovačkoj Republici na temelju članstva u Velikom vijeću: „Sve mnoštvo vlastele, navršivši dob od 18 godina, čini Veliko vijeće... Ukratko, ono ima vlast nad čitavom Republikom.” Diversis izričito naglašava da su „svi dubrovački patriciji ravnopravni i slobodni”.⁷

Međutim, to je bio mit koji se kao zlatna nit provlačio kroz čitavu staru dubrovačku historiografiju i književnost. Taj su mit dijelili i dubrovački pisci anala i pjesnici kao Dživo Gundulić, Junije Palmotić i drugi. Cilj ove sveobuhvatne kvantitativne studije jest preispitati i ocijeniti taj mit.

4 *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, prir. Rafo Bogišić, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 5 (Zagreb: Matica hrvatska; Zora, 1968), 466-467.

5 Prijevod Rafe Bogišića u: Nenad Vekarić, *Nevidljive pukotine. Dubrovački vlasteoski klanovi* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009), 109-112.

6 Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika* (hrvatski i latinski, predgovor, transkripcija i prijevod s latinskoga Zdenka Janeković Römer, Zagreb: Dom i svijet, 2004), 65, latinski tekst str. 156: „Nam hi mercatores, qui nobilitatis titulo gudent, urbis omnimodam gerunt potestatem.”

7 Isto, 65, latinski tekst str. 157: „Universa nobelium multitudo annum XVIII eius aetatis transgressa Consilium Maius perficit...”, str. 156: „Omnes siquidem Ragusini patres aequo iure liberi sunt.”

Nemoguće je ovdje navesti sve doprinose povijesti Dubrovnika, odnosno Dubrovačke Republike. Zato ću na ovome mjestu posebice spomenuti samo neke najvažnije.

Na prvome mjestu treba izdvojiti radove o dubrovačkoj vlasteli Nenada Vekarića i Stjepana Ćosića, koji su, zauzevši metodološki pristup arhivskoj građi i klanskoj podjeli vlastele, dali nekoliko temeljnih knjiga.⁸ Time su s genealoškoga stanovišta razjasnili podjelu vlastele koja je proistekla iz Velike zavjere. Pritom su se usredotočili na razdoblje nakon Velike zavjere, a osobito na doba poslije Velikoga potresa 1667. te čitavo XVIII. stoljeće da bi dali svoju interpretaciju razdora između salamankeza i sorboneza. Na taj način njihovi radovi upotpunjuju genealoški i produžuju vremenski moju analizu. Treba istaknuti da su oni preuzeli ključ za rodovsku podjelu vlastele u Velikoj zavjeri iz moje knjige, koja je već bila objavljena 1992., i da su to izričito naveli: „Polazeći od Zlatarovih rezultata, *Zavjeru* smo u ovom radu analizirali kao začetak staleškog raskola.” U istom članku i kasnijim radovima preuzeli su shemu raskola izravno iz te moje knjige.⁹

Vrlo je važna monografija Davida Rheubottoma na engleskom jeziku *Age, Marriage, and Politics in Fifteenth-Century Ragusa*,¹⁰ u kojoj su detaljno, s kulturno-antropološkoga stanovišta, obrađena vlastela u XV. stoljeću. Želio bih istaknuti knjigu Zdenke Janeković Römer *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*¹¹. Ova precizno rađena znanstvena monografija može poslužiti kao odličan uvod u tematiku ove knjige i predstavlja okvir unutar kojega treba tumačiti odrednice razvoja vlastele kao vladajućega staleža u srednjovjekovnom Dubrovniku i ranoj renesansi. Rad koji je objavio Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga grada*,¹² zaslužuje pohvalu

8 Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, „Raskol dubrovačkog patricijata”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001), 305-379; Stjepan Ćosić i Nenad Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države: salamankezi i sorbonezi* (Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2005); Vekarić, *Nevidljive pukotine. Dubrovački vlasteoski klanovi*; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku), sv. 1: *Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva* (2011), sv. 2: *Vlasteoski rodovi (A-L)* (2012), sv. 3: *Vlasteoski rodovi (M-Z)* (2012), sv. 4: *Odabrane biografije (A-D)* (2013), sv. 5: *Odabrane biografije (E-Pe)* (2014), sv. 6: *Odabrane biografije (Pi-Z)* (2015), sv. 7: *Genealogije (A-L)* (2016), sv. 8: *Genealogije (M-Z)* (2017), sv. 9: *Osobna imena* (2018), sv. 10: *Kazala* (2019), kao i sažeto djelo na engleskom jeziku: *The Nobility of Dubrovnik: Roots, Structure and Development* (2019).

9 Ćosić i Vekarić, „Raskol dubrovačkog patricijata”, 309, bilj. 7. Pritom su oni priznali da „značajan korak u tom je pogledu napravio Zdenko Zlatar”.

10 David Rheubottom, *Age, Marriage, and Politics in Fifteenth-Century Ragusa* (Oxford, 2000).

11 Janeković Römer, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, kao i izdanje objavljeno na engleskom jeziku: *The Frame of Freedom: The Nobility of Dubrovnik between the Middle Ages and Humanism* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015).

12 Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga grada* (Zagreb; Du-

kao primjer novoga metodološkog pristupa temi koju sam dotaknuo u nekoliko svojih radova, pa i u ovom. Iako se pretežno odnosi na razdoblje poslije doba Dživa Gundulića, monografija Nella Lonza *Kazalište vlasti* dotiče mnoge vidove ne samo ceremonijala Dubrovačke Republike u XVII. i XVIII. stoljeću nego i samu strukturu vlasti.¹³

Na kraju želim spomenuti moje kapitalno djelo o dubrovačkoj kreditnoj trgovini na Balkanu *Dubrovnik's Merchants and Capital in the Ottoman Empire (1520-1620): A Quantitative Study*.¹⁴ Ta je studija pravi prvijenac: ona je prvi put u hrvatskoj historiografiji dala kompletnu kvantitativnu analizu svih sudionika u kreditnoj trgovini, dužnika, vjerovnika i opunomoćenika, na temelju iscrpne kompjutorske analize preko 16 000 kredita uloženih u dubrovačku trgovinu na Balkanu tijekom jednoga stoljeća. To je prva znanstvena studija takve vrste na svijetu i Dubrovnik se može podičiti da ima takav rad s obzirom na to da mnogo veće gospodarske i financijske metropole poput New Yorka, Londona, pa čak i Venecije i Firence tijekom XVI. i XVII. stoljeća, to još ne posjeduju. U knjizi su objavljene stotine grafikona i tabela i više detaljnih indeksa koji omogućuju svestrani uvid u zlatno doba dubrovačke kreditne trgovine na Balkanu.

---

brovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015) i englesko izdanje: *The Myth of Dubrovnik* (Dubrovnik, 2022).

- 13 Nella Lonza, *Kazalište vlasti: ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću* (Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009).
- 14 Zdenko Zlatar, *Dubrovnik's Merchants and Capital in the Ottoman Empire (1520-1620): A Quantitative Study* (Istanbul, 2011). Obvezan primjerak pohranjen je u čitaonici Državnoga arhiva u Dubrovniku. Zahvaljujem osoblju Arhiva na dugogodišnjoj usluzi.

PROLEGOMENA

DUBROVNIK se oslobodio mletačke vlasti 1358. godine Zadarskim mirom i stao se pod zaštitu hrvatsko-ugarskih kraljeva. Od 1358. do francuske okupacije 1806. i pada Republike 1808. Dubrovnik je bio *de facto* samostalna država. Iako pod ugarskim pokroviteljstvom i nakon 1458. vazalstvom osmanske Porte, Dubrovnik je slovio kao međunarodni čimbenik. Neposredno nakon odlaska mletačkoga kneza Dubrovnik je ustrojio vladu po svojem ukusu, primjerice ograničivši knežev mandat na mjesec dana. S obzirom na to da su samo (muška) vlastela mogla obavljati SVE funkcije (što nije bio slučaj u Veneciji i Firenci), sustav vlade omogućavao je da se SVI vlastelini imaju šanse kandidirati i biti izabrani za neku od tih funkcija. Uzevši u obzir da je broj funkcija bio oko 200, to je značilo da su sve do krize XVII. stoljeća vlastela mogla lako popuniti sva mjesta u organima vlasti u Dubrovniku i na njegovu okolnom teritoriju. Kao što će ova kvantitativna studija pokazati i dokazati, mogućnost kandidiranja i izbora za funkcije nije značila da su svi vlastelini bili *jednako zastupljeni* u obnašanju funkcija: neke su funkcije bile minorne, ako ne i marginalne, neke su imale važnost, ali samo je mali broj funkcija, tj. takozvani prošireni Senat (knez, Malo vijeće, čuvari pravde, gradski suci, kriminalni suci, nadzornici vunarskoga obrta, ostali senatori birani izravno od Velikoga vijeća), bio od odlučujuće važnosti *jer je dubrovački Senat vodio i odlučivao o čitavoj unutarnjoj i vanjskoj politici Dubrovačke Republike bez obzira na to* što su sve funkcije dosljedno birane u Velikom vijeću. Prema tome, unutar širega sustava Republike samo su članovi Senata (kako bi se to reklo u starom Dubrovniku) „kontali”, tj. bili važni, a ostale funkcije bile su *administrativne*. Iako je Senat bio oprezan da sve radi „iza kulisa”, u njemu je bila usredotočena SVA VLAST. Ostale funkcije bile su samo upravne postaje senatske vlasti i odgovarale su Senatu – ne Velikom vijeću. Ovdje dajemo popis SVIH funkcija:

TABLICA 1. Sustav dubrovačke vlade*

*Ulaze *ex officio* u Senat.

IME FUNKCIJE (TALIJANSKI)	BR. ČL.	IME FUNKCIJE (HRVATSKI)
ADVOCATI DEL COMMUNE	3	GRADSKI ODVJETNICI
ADVOCATI DEL PROPRIO	6	OSOBNI ODVJETNICI

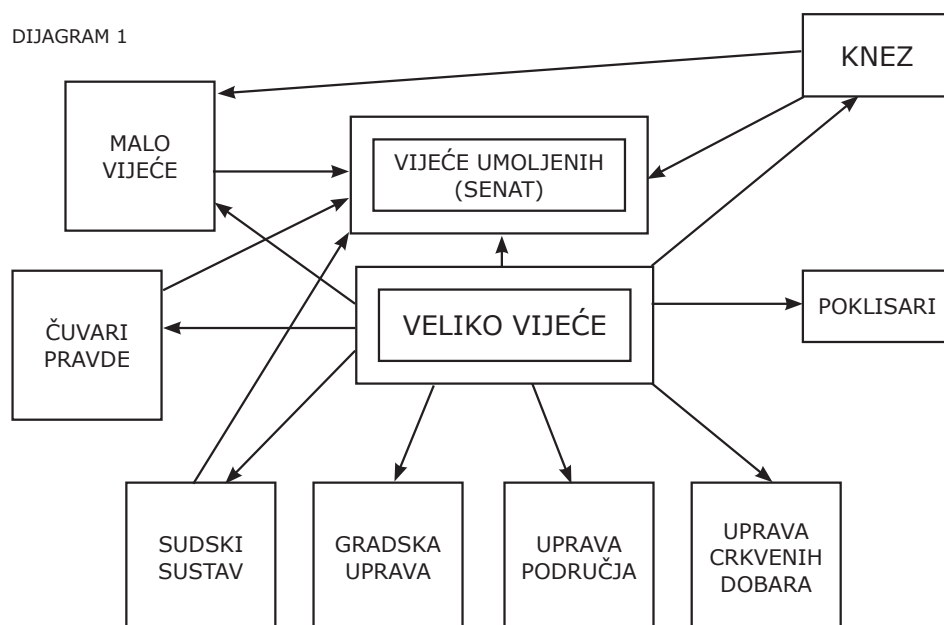
ARMAMENTO, SCRITTA	2	NAORUŽANJE, PISARI
ARMAMENTO, PAGAMENTO	2	NAORUŽANJE, BLAGAJNICI
ACQUE DELLA FONTANA	3	NADSTOJNICI VODE FONTANE
AMBASCIATORI		POKLISARI
CONSIGLIERI MAGGIOR CON.		VIJEĆNICI VELIKOGA VIJEĆA
CONSIGLIERI MINOR CON.*		MALOVIJEĆNICI
CONSOLI CAUSE CIVILI*	6	SUCI ZA GRADSKJE PARNICE
CAMERLENGHI	4	RIZNIČARI
CAZAMORTI	5	KACAMORTI
COLLEGIO APPELLATIONI	21	PRIZIVNO VIJEĆE
CONTE DI STAGNO	1	KNEZ STONA
CONTE DE CANALI	1	KNEZ KONAVALA
CONTE DE SLANO	1	KNEZ SLANOG
CONTE DE BRENO	1	KNEZ ŽUPE
CONTE DE GIUPPANA	1	KNEZ ŠIPANA
CONTE D'ISOLA DI MEZZO	1	KNEZ LOPUDA
CONTE DI MELEDA	1	KNEZ MLJETA
CONTE DI LAGUSTA	1	KNEZ LASTOVA
CAPITANO DI JAGNINA	1	KAPETAN JANJINE
CAPITANO DI TARSTENIZA	1	KAPETAN TRSTENOG
CAPITANO RAGUGIA VECCHIA	1	KAPETAN CAVTATA
CASTELLANO DI STAGNO	1	KAŠTELAN STONA
CASTELLANO DEL CORRONA	1	KAŠTELAN MALOG M.
CASTELLANO DE CASTELLO	1	KAŠTELAN MALOG M.
CASTELLANO DI SOCOL	1	KAŠTELAN SOKOLA
CASTELLANO DI POSVISD	1	KAŠTELAN POZVIZDA
DOGANIERI DELLA DOGANA	4	CARINICI DOGANE
IUDICI DEL CRIMINALE*	6	KRIMINALNI SUCI
IUSTICIERI	5	JUSTICIERI
OFFICIALI LANAE	3	NADZORNICI VUNE
LAVORIERI DI SCRITTA	2	LAVORIERI, PISARI
LAVORIERI DI PAGAMENTO	2	LAVORIERI, BLAGAJNICI
LAVORIERI STAGNO SCRITTA	2	LAVORIERI STONA, PISARI
LAVORIERI STAGNO PAGAMENTO	2	LAVORIERI STONA, BLAGAJNICI
MASSARI DELLE BIAVE	3	NADZORNICI KLAONICA
OSPITALE SCRIPTAE	2	BOLNICA, PISARI
OSPITALE PAGAMENTO	2	BOLNICA, BLAGAJNICI
CONTRABANDO DE VINO	5	NADZORNICI NAD KRIJUMČARENJEM VINA
PROVIDITORI DELLA CITTA*	5	ČUVARI PRAVDE
PREGATO*		SENAT
PROCURATORI S. MARIA	3	NADSTOJNICI SV. MARIJE
PROCURATORI S. BIAGIO	3	NADSTOJNICI SV. VLAHA

PROCURATORI HOSPITALE	3	NADSTOJNICI BOLNICE
PROCURATORI S. FRANCESCO	3	NADSTOJNICI MALE BRAĆE
PROCURATORI S. DOMINICO	3	NADSTOJNICI SV. DOMINIKA (BIJELI FRATRI)
PROCURATORI S. CLARA	3	NADSTOJNICI SV. KLARE
PROC. SS. PIETRO E ANDREA	3	NADSTOJNICI SV. ANDREJE
PROC. S. MICHELE	3	NADSTOJNICI SV. MIHAJLA
PROC. SS. APOSTOLI	3	NADSTOJNICI SV. APOSTOLA
PROC. MONASTERIO CANALI		NADSTOJNICI SAMOSTANA U KONAVLIMA
PROC. MONASTERIO SLANO		NADSTOJNICI SAMOSTANA U SLANOM
PROC. MONASTERIO S. CROCE		NADSTOJNICI SV. KRIŽA
RECTORES RAGUSII*		KNEŽEVI
OFF. RAGIONI COMMUNE	5	GRADSKI NADSTOJNICI
SALINARI	3	NADSTOJNICI ZA SOL
STIMATORI	4	STIMATORI
SCRIVANO DI DOGANA	1	PISAR CARINARNICE
TESORIERI SANTA MARIA	5	BLAGAJNICI KATEDRALE
VICARIO DI RETTORE	1	KNEŽEV VIKAR

IZVOR: DAD, *Specchio*, XV., XVI. i XVII. st.

Iz tablice proizlazi da je velika većina funkcija bila *upravne prirode*, tj. da nije odlučivala o vanjskoj ili unutarnjoj politici Dubrovnika, pa prema tome (u krajnjoj mjeri) nije „kontala”, tj. nije bila od neke važnosti. Dajemo dijagram sustava dubrovačke vlasti:

DIJAGRAM 1

UVOD

VLASTE LA su držala svu vlast u Dubrovačkoj Republici tijekom četiri i pol stoljeća, od odlaska mletačkoga kneza, kao predstavnika mletačke vlasti u Dubrovniku, poslije Zadarskoga mira 1358. do ukidanja Dubrovačke Republike 1808. godine. U ta četiri i pol stoljeća isti rodovi (s minimalnim odstupanjem) sudjelovali su u dubrovačkoj vladi i obnašali sve funkcije, od najnižih do najviših (iznimke su bile samo neke neznatne funkcije koje nisu zadirale u monopol vlasti vlastele). Između 1332., kada je izdana naredba da se svi rodovi koji mogu sudjelovati u radu Velikoga vijeća moraju popisati (kao i svi budući koji će to zaslužiti), pa do 1348., kada je Veliko vijeće naredilo da ubuduće svi vlastelini kad navrše 18 godina „smiju i moraju ući u Veliko vijeće”¹⁵, precizno je omeđen krug vlastele i prema pučanima, koji su potpuno isključeni iz svih funkcija vladanja Dubrovnikom, i prema mletačkoj vrhovnoj vlasti u osobi kneza i njegovih pomagača, koji su postupno istisnuti iz neposrednoga upravljanja te se moraju služiti vijećima i vlastelinima koji ih sačinjavaju. Odlaskom mletačkoga kneza 1358. nakon poraza Venecije u ratu s hrvatsko-ugarskim kraljem vlastela su potpuno monopolizirala vlast u Dubrovniku i njegovim posjedima i otad pa do francuske okupacije Dubrovačke Republike 1806. i njezina ukinuća u siječnju 1808. nisu ni s kim dijelila vlast. Jedino je Dubrovnik od krajeva današnje Republike Hrvatske od sredine XIV. do početka XIX. stoljeća bio, da se upotrijebi stari dubrovački izraz, „samovlasan”. Unutar Dubrovnika i njegova teritorija tada vladaju samo vlastela. Članovi Velikoga vijeća (*Consilium maius, Il Maggior Consiglio, Velje vijeće*)¹⁶, za koje već Filip de Diversis kaže oko 1440. da mu pripada „sva vlast u Republici” (*huius breviter est omnis Reipublicae potestas*),¹⁷ obavljaju sve državne funkcije i

---

15 *Libri reformationum*, knj. V, ur. J. Gelcich, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium 29 (Zagreb: JAZU, 1897), 349: „... ad scribendum et reducendum in scriptis omnes qui ad presens sunt de maiori consilio et alios qui videbuntur eis fore dignos esse de maiori consilio.” *Libri reformationum*, knj. II, ur. J. Gelcich, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium 13 (Zagreb: JAZU, 1882), 25.

16 Irmgard Mahnken, „O dubrovačkim vlastelinskim rodovima i njihovoj političkoj ulozi u XIV veku”, *Istorijski glasnik* 2 (1955), 81: „Oznaka je za vlastelina bila da je član veća, t.j. da učestvuje u upravljanju i vladanju republikom, što se manifestovalo u pripadnosti Consilium maiusu.”

17 Philip de Diversis, *De situ aedificiorum, politiae et laudabilium consuetudinum inclytiae civitatis Ragusii*, ur. Vitaliano Brunelli (Zadar, 1882), 58 i hrvatski prijevod: Ivan Božić, „Opis položaja,

kao dužnost i kao privilegij. Tako su vlastela prigrabila svu vlast u Dubrovniku između početka XIV. i sredine XV. stoljeća i nastavila vladati tijekom sljedeća četiri i pol stoljeća, uzdižući stalešku vlast kao sam izraz dubrovačke slobode, kao što najveći dubrovački pjesnik, Dživo Gundulić (1589. – 1638.), u svojim najboljim djelima, *Dubravci* i *Osmanu*, to veliča sljedećim stihovima:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
Dar u kom sva blaga višnji nam Bog je do,
Uzroče istini od naše sve slave,
Uresu jedini od ove Dubrave,
Sva srebra, sva zlata, svi ljudcki životi,
Ne mogu bit plata tvoj čistoj lipoti.¹⁸

Taj „dar u kom sva blaga višnji nam Bog je do” jest upravo „samovlas”, tj. vlada dubrovačke vlastele kao „jedini ures od ove Dubrave”. U *Osmanu* Gundulić uspoređuje stanje južnoslavenskih zemalja pod osmanskom („turskom”) i mletačkom vlašću sa stanjem „u slobodnu gradu ovomu”:

Robovi su tvoji susjedi,
Teške sile svim gospode
Tve vladanje samo sjedi
Na pristolju od slobode.¹⁹

Zbog toga je Dubrovnik, taj „svijetli” ili „bijeli grad, / slavan svijetu, nebu ugodan”.²⁰ Dživo Gundulić, kao predstavnik dubrovačke vlastele i kao jedan od njezinih članova, iz roda koji je, kao što će pokazati i dokazati ova knjiga, ne samo jedan od vodećih nego zapravo najugledniji, poistovjećuje vlast dubrovačke vlastele s dubrovačkom „slobodom”, tim „štitom” koji je pravi razlog („uzroče istini”) „od naše sve slave”. Dživo Gundulić izričito ističe da je samo još u Dubrovniku i na njegovu teritoriju ostala slobodna država:

... još Dubrovnik s davnjom krunom
stoji cječ vjere u slobodi
među Lavom i Drokunom.
Još sred usta ljuta Zmaja
I nokata bijesna Lava

zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja slavnog grada Dubrovnika”, *Dubrovnik* 3 (1973), 31.

18 Dživo Gundulić, *Dubravka*, stihovi 1571-1576 i druga mjesta, u: Đuro Körbler, ur., *Djela Giva Frana Gundulića*, Stari pisci hrvatski IX (Zagreb: JAZU, 1938), 314 (tzv. treće akademsko izdanje Gundulićevih djela).

19 Dživo Gundulić, *Osman*, osmo pjevanje, stihovi 573-576, 581-584, u: Körbler, *Djela Giva Frana Gundulića*, 450.

20 Dživo Gundulić, *Osman*, osmo pjevanje, stihovi 571-572.

Oko tebe s oba kraja
Slovenska je sva država.²¹

Tijekom XVI. stoljeća Dubrovnik je doživio svoj zlatni vijek gospodarstva, osobito kopnene trgovine s Osmanskim Carstvom, unutar čijih je granica bio čitav Balkan, Podunavlje te posjedi u Aziji i sjevernoj Africi. Tu je prije svega cvjetala kreditna trgovina, koju sam obradio u posebnom, iscrpnom radu. Međutim, međunarodna konstelacija velikih sila dovela je Dubrovnik u nezavidan položaj da lavira između Istoka i Zapada, tj. između Španjolske i njezinih vazala u Italiji te Osmanskoga Carstva, koje je još uvijek težilo proširenju granica prema habsburškim pokrajinama i ostacima Hrvatske i Mađarske koje nije dotad okupiralo. Počevši od velikih sukoba na Sredozemlju u doba Karla V. (španjolski kralj 1516. – 1555., car 1519. – 1555.) te sukoba na Malti (1565.) i kod Lepanta (1571.), Španjolska i njezini saveznici pokušali su istisnuti Osmanlije iz središnjega dijela Sredozemlja i na taj način zaustaviti njihov prodor u zapadni dio, gdje bi ugrozili samu Španjolsku. Nakon velike pomorske pobjede kod Lepanta, koja nije urodila plodom što se tiče potiskivanja Osmanlija s Balkana, Španjolska usmjerava svoju protutursku politiku na balkanske narode, Južne Slavene, Albance i Grke, da bi njihovim sudjelovanjem i pomoću oslobodila balkanske zemlje od turske vlasti. Pritom se služila ne samo vojnim sredstvima nego i propagandom koja je u biti obećavala oslobođenje balkanskim narodima ako pristanu poduprijeti akcije Španjolske i njezinih saveznika, ali i duhovnim sredstvima. Španjolska je pod Filipom II. (1556. – 1598.) prva pristupila papinskoj politici protureformacije u zemljama gdje su protestanti ugrožavali katoličku prevagu u Europi (Engleska, Sveto Rimsko Carstvo uključujući nizozemske zemlje), ali i katoličke obnove, koja je težila reformama unutar samih katoličkih zemalja, ne samo u vjerskim pitanjima nego i ćudoređu. Pritom su se pape i Španjolska koristili istim sredstvima, među kojima su u prvom redu bili isusovci kao novi (od početka španjolski) red koji se stavio u službu Svete stolice da povrati zemlje i narode koji su ili otpali od Rimokatoličke crkve tijekom reformacije (od 1517.) ili već stoljećima bili odvojeni po dogmatskim načelima od Rima, tj. pravoslavce u Rusiji i na Balkanu. Cilj je bio privoljeti te države i narode, kao Moskovsku Rusiju, te balkanske narode da se podrede papi u crkvenom i dogmatskom pitanju jer su od njih očekivali da prihvate „uniju” s Rimom. Te velike akcije za stvaranje unije s pravoslavnim državama (Rusija) i narodima (Srbi, Bugari i ostali) na Balkanu predvode u duhovnom smislu isusovci, od kojih se posebno ističe Aleksandar Komulović. On je boravio i u Poljskoj, da pridobije Rusiju za papinsku „uniju”, zauzvrat nudeći Moskvi vodeću ulogu u protuturskom pohodu na Balkan za oslobođenje Južnih Slavena, i u Dubrovniku, gdje je radio na pridobivanju balkanskih naroda i za „uniju” i

21 Dživo Gundulić, *Osman*, osmo pjevanje, stihovi 566-568, 577-580.

za oslobodilačke planove zapadnih saveznika protiv Osmanskoga Carstva. On je ključna spona kao isusovac, Hrvat i katolički misionar s velikom vizijom okupljanja velike većine Slavena oko Svete stolice i tjeranja Osmanlija iz Europe.

Zato nije nimalo čudno da su isusovci od početka ciljali na osnivanje svoje „rezidencije” u Dubrovniku, gradu koji je, kao privržen Katoličkoj crkvi i po duhu i mentalitetu dio Zapada, bio idealno središte za širenje vjerske i političke propagande na Balkanu. Vrlo su se uporno pokušavali ustaliti u Gradu, ali su pritom izazvali oporbu onih koji su ih vidjeli kao tajno oruđe rimske politike da se autonomija dubrovačke Crkve, a osobito klera i redova, ograniči ili ukine, što nipošto nije odgovaralo načelu dubrovačke vlastele kao nosioca vlasti u Dubrovniku da ona odlučuje o svim pitanjima svjetovne i vjerske politike koja su zadirala u njezinu kontrolu vlasti u Dubrovniku. Takozvano isusovačko pitanje u Dubrovniku nije prvenstveno vjersko pitanje, premda je mnogima smetala njihova obnova morala u Republici, nego političko, i to u smislu da je Crkva u Dubrovniku, kao i drugdje u Europi, bila nedjeljivo spojena s Državom, i da je svako upletanje u crkveno-administrativne poslove pogadalo ingerenciju dubrovačke države. To je dovelo do prvih velikih podjela unutar vlastele kad je dio njih odlučio ustati protiv ulaska isusovaca u Grad jer su u njima vidjeli agente Rimske kurije, koja je težila da im ograniči ili ukine „vjekovne” slobode i tako provede katoličku obnovu u Gradu. Na drugoj strani našli su se oni koji su baš u isusovcima vidjeli moćno oružje ne samo za katoličku obnovu (koju su smatrali neophodnom jer su bili protiv nemorala i slobodarskoga duha u kulturnom smislu) već i za pristajanje Dubrovnika uz razne planove zapadnih vladara da oslobode Balkan od Osmanlija. Katolička obnova tako je išla ruku pod ruku s novovjekovnim „križarskim” ratovima da se „nevjernici” vojnim pohodima protjeraju s Balkana.²²

Sve je to dovelo Dubrovnik u vrlo težak položaj. Otkad je prihvatio osmansko vrhovništvo (definitivno 1458. godine) Dubrovnik je redovito plaćao danak (harač) Porti svake godine i na taj način iskazivao svoju privrženost i lojalnost osmanskoj carevini. Turci su bili gospodari čitavoga dubrovačkog zaleđa, od ušća Neretve do ulaza u Boku kotorsku, te diljem granice s Hercegovinom. Svaki pokušaj da se Dubrovnik stavi na stranu protuturskih sila značio bi vrlo izvjesnu osmansku odmazdu. Unutar same vladajuće vlastele velika većina zagovarala je lojalan stav prema Porti i bila protiv bilo kakve akcije koja bi ugrozila *status quo*. Ipak, postojale su i grupe unutar vlastele koje su računale s mogućom intervencijom zapadnih sila na Balkanu i pokušale zaštititi Dubrovnik od eventualnih posljedica. Suočena s mogućom zapadnom intervencijom, jedna mala grupa unutar vlastele zauzela je stav da je jedini način ne bi li se vlast vlastele barem donekle očuvala da se stave pod

22 O svemu tome vidi: Zdenko Zlatar, *Our Kingdom Come: The Counter-Reformation, the Republic of Dubrovnik, and the Liberation of the Balkan Slavs*, East European Monographs (New York: Columbia University Press, 1992).

mletačko vrhovništvo (kao što je bio slučaj do 1358.). U izboru između (kako su oni smatrali) feudalističke i monarhističke Španjolske i Mletačke Republike, u kojoj su vladala vlastela, oni su preferirali Veneciju. U odsutnosti takve vojne intervencije oni su podržavali mletačko-turske dobrosusjedske odnose koje je Venecija strogo njegovala od završetka Ciparskoga rata 1573. do početka Kandijskoga rata 1645. godine. Ali postojao je još jedan, i to vrlo važan, razlog zbog čega su oni preferirali Veneciju, a ne Madrid: Venecija je, poput njih, odlučno odbijala dopustiti papi i isusovcima da joj diktiraju duhovnu politiku i 1606. „zaradila” papin interdikt. U Mlecima je ta mala grupa vlastele vidjela jedinu mogućnost da se odupre i Istanbulu i Madridu i na taj način sačuva za vlastelu ono što se može.²³

Suočena s istim scenarijem, jedna isto tako mala, ali mnogo utjecajnije grupa bila je vatreni zagovornik i isusovaca i zapadnih planova da osvoje Balkan i oslobode njegove narode od turske vlasti. U isusovcima su privrženici te grupe vidjeli stožer katoličke obnove, ali i moćne agente rimske vjerske propagande na Balkanu (kao i u Rusiji) i duhovne predvoditelje novoga „križarskog” rata protiv Osmanskoga Carstva. Oni su aktivno podržavali dolazak isusovaca u Grad i bili odlučno i protiv Mletaka i protiv Istanbula, a za Madrid. Isusovačko je pitanje tako prvi put iskristaliziralo podjele unutar vlastele ne samo s političkoga nego i s vjerskoga stanovišta.

Godine 1612. mletački providur flote Molin obavijestio je mletačku vladu da je Dubrovnik „podijeljen u tri grupe (*fattioni*): jednu za Turke, drugu za Španjolce i treću za Vašu Svjetlost” (tj. Veneciju), „ali ova koja se hoće dati Turcima mnogo je veća od drugih dviju skupa”.²⁴ To je prevažno izvješće: ono potvrđuje ključnu tezu ove knjige (i ostalih mojih objavljenih radova) da je Dubrovnik bio ne samo podijeljen *unutar vlastele, nego da ta podjela nije bila jednosložna već dvosložna: i po isusovačkom pitanju i po opredjeljenju za osmansko vrhovništvo*. Ključ za razumijevanje razdora unutar vlastele treba izgledati ovako:

TABLICA 2. Ključ za raslojavanje unutar vlastele

PROTUOSMANSKA	PROOSMANSKA	PROMLETAČKA
PROŠPANJOLSKA	PROTUŠPANJOLSKA	PROOSMANSKA
PROISUSOVAČKA	PROTUISUSOVAČKA	PROTUŠPANJOLSKA
PROTUMLETAČKA	PROTUMLETAČKA	PROTUISUSOVAČKA
V. Z.* ZAVJERENICI	V. Z. SIVA ZONA: STATUS QUO	V. Z. BASILIO GRUPA

* V. Z. = Velika zavjera 1611. – 1612.

23 Da je postojala takva promletačka grupa unutar vlastele dokazuju i Lovro Kunčević i Domagoj Madunić u članku „Venecija i Dubrovnik u vrijeme Velikog potresa 1667. godine”, *Anali Zavođa za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 52/1 (2014), 173-217. Oni izričito spominju Frana Bobaljevića i Marka Bazilija.

24 Archivio di Stato di Venezia (ASV), *Dispacci di prov. di Armata*, f. 1608-1612, 14. VI. 1612.

Takva postava u Velikoj zavjeri objašnjava zašto je Bazilijeva grupa, čim je dobila trenutačnu prevagu u Senatu 1612., doslovce istjerala isusovce, uključujući i Bartola Kašića, koji se vratio s ostalim isusovcima tek 1620., kad su Gundulići, među kojima su bili najveći pobornici isusovaca²⁵, imali kontrolu Senata.

Od početka razmirica unutar vlastele o vjerskim pitanjima do Dživa Gundulića Gundulići nisu bili tek u srcu samoga razdora, oni su donekle bili i povod i kolovođe katoličke obnove i protuosmanskih vizija bez kojih se ne može razumjeti *Osman*. Međutim, najvažnija je činjenica da su sami Gundulići i u Velikoj zavjeri i tijekom punoljetnosti Dživa bili *podijeljeni*. Čitav veliki razdor unutar vlastele ne počinje, ali dostiže prvi vrhunac ubojstvom Frana Gundulića 1589. godine. Time su Gundulići zaustavljeni u težnji da dominiraju Senatom (za što ih je stalno objeđivala većina) za punih dvadeset godina. Tijekom Velike zavjere zbog podijeljenosti među sobom Gundulići nisu igrali ključnu ulogu, a to se nastavilo i nakon bijega Rastića i Đurđevića. Tek oko 1620., tj. kad je Dživu bila 31 godina, Gundulići su povratili primat u Senatu koji su držali do 1527., a izgubili nakon Velike kuge i bili na pomolu da ga povrate kad je Frano ubijen.

---

25 Stijepo Dživa Gundulića, koji je umro u Veneciji 1602., ostavio je u oporuci datiranoj 1585. godine 200 dukata da se podigne isusovački kolegij u Dubrovniku, ali je bio svjestan da su mnogi protiv dolaska isusovaca u Grad, pa je stipulirao da se, ako isusovci ne budu primljeni u Dubrovnik (od strane vlade), može podignuti kapucinski samostan. Državni arhiv Dubrovnik (DAD), *Testamenta Notariae*, 51, 193-195.